

Отже, порушення процесів і різних видів пам'яті у дітей з вадами мовлення мають тісну залежність від сформованості у них мовленнєвих навичок та пізнавальних функцій.

Список використаних джерел

1. Алмазова Е.С. Логопедическая работа по восстановлению голоса у детей /Е.С.Алмазова. – М.: Просвещение, 1973. – 151с.
2. Калягин В. А. Психология лиц с нарушениями речи / В.А.Калягин, Т.С.Овчинникова. – СПб.: КАРО, 2007. – 544 с.
3. Костюк Г.С. Психологія. – К.: Радянська школа, 1968. – 572с.
4. Логопсихология / О.В. Трошин, Е.В. Жулина: Учебное пособие.-М.:Сфера, 2005. – 256 с.
5. Психопатология детского возраста / А.И. Селецкий. – К.: Вышш. шк.; Главное издательство, 1987. – 296 с.
6. Хомская Е.Д. Нейропсихология: 4-е изд / Е.Д.Хомская. – СПб.: Питер, 2005. – 496 с.

The article exposes the features of development of processes of attention of memory at junior schoolboys with the normal and broken broadcasting. Influence of the varied functions of attention on development of cognitive activity of students.

Keywords: attention, memory, processes of memory, processes of attention, common escalation of broadcasting, not sharply expressed escalation of broadcasting, phonetic escalation of broadcasting, phonetic -phoneme escalation of broadcasting.

Отримано: 17.08.2010

УДК 159.942 – 053.6

Н.І. Бігун

Особливості організації психологічних заходів з профілактики та подолання депресивних розладів у підлітків

Стаття присвячена проблемі психогенних депресивних розладів у підлітків. У статті представлено рекомендації, адресовані психологам закладів освіти, соціальним педагогам, вчителям, батькам. Визначено

основні напрямки психопрофілактичної і корекційної роботи зі школярами даної кризової категорії.

Ключові слова: депресія, підлітковий вік, особистість, особистісний розвиток, психопрофілактика, психокорекція.

Стаття посвячена проблемі психогенних депресивних расстройств у подростков. В статті представлено рекомендації, адресованні психологам образовательных учреждений, социальным педагогам, учителям, родителям. Определено основные направления психопрофилактической и психокоррекционной работы с учениками данной кризисной категории.

Ключевые слова: депрессия, подростковый возраст, личность, личностный подход, психопрофилактика, психокоррекция.

Профілактика нервово-психічних розладів, забезпечення умов для збереження психічного здоров'я дітей та учнівської молоді посідає особливе місце у системі актуальних проблем сучасної вітчизняної школи. Згідно статистичних даних, впродовж останнього десятиліття на 16,7 % збільшилась кількість школярів із розладами психіки та поведінки, близько 28% учнів потребують спеціальної психологічної допомоги [2]. Серед діагностованих у школярів розладів психіки переважають особистісні, непсихотичні та невротичні розлади.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, 40% у структурі зареєстрованої в світі психічної патології складають депресивні та тривожні розлади [3]. Небезпека депресивних розладів як у дорослих, так і у підлітків пов'язана передусім зі зростанням суїцидального ризику: депресія посідає друге місце (17,3 %) серед причин самогубств. А.Б. Смулевич [4] зазначає, що суїцидні думки і спроби фіксуються у 61,9 % юнаків і підлітків з депресивними розладами.

На фоні розгортання підліткових депресивних розладів зростає ризик формування преморбідних рис особистості як однієї з психологічних умов виникнення дистимії і хронічних депресій у юнацькому та зрілому віці. Депресивні розлади є неадекватними життєвому та особистісному досвіду підлітків: вони не розпізнаються, не ідентифікуються і не усвідомлюються більшістю їх носіїв, підлітки виявляють особистісну неготовність та некомпетентність щодо адекватної реакції на депресію та способів її самостійного подолання. Підліткові депресії містять потужний деструктивний потенціал, формування якого завершується наприкінці перехідного періоду, внаслідок чого він складає загрозу життю індивіда як у підлітковому віці, так і на пізніших етапах існування.

Слід зазначити, що дослідження підліткових депресій здійснюються переважно в рамках медико-психіатричного та психо-

терапевтичного підходів. Недостатня розробленість проблеми у сфері психологічної науки та практики зумовлює неповноту врахування специфіки підліткових депресій, зокрема значення у їх генезі таких фундаментальних психологічних умов, як домінування у структурі розвитку підлітка особистісного розвитку, кризовість особистісного розвитку індивіда у підлітковому віці; у виявленні депресивних розладів недостатньо використовується особистісна симптоматика; обмежений арсенал спеціальних програм і методів надання допомоги підліткам з депресивними розладами, доступних для використання психологами закладів освіти.

Складність і недостатня розробленість проблеми вимагає її вирішення на науково-психологічному, науково-методичному рівнях та, звичайно ж, у сфері психологічної практики. Зокрема, існує необхідність у науково-психологічних дослідженнях та розробці ґрунтовних науково-психологічних концепцій, що мали б на меті вивчення і пояснення вікової специфіки підліткових депресивних розладів з врахуванням таких фундаментальних психологічних умов процесу розвитку підлітків, як домінування у його структурі розвитку особистості, сензитивність підліткового віку щодо особистісного розвитку індивіда, депресогенний характер кризи підліткового віку; виявлення особистісних симптомів та механізмів розгортання депресивних розладів у підлітків, розширення знань щодо причин їх виникнення.

Науково-методичний рівень розв'язання проблеми передбачає:

- поповнення арсеналу методик виявлення депресивних розладів у підлітків та діагностики форм цих розладів;
- розробку програм і методів профілактики та подолання підліткових депресій з обов'язковим урахуванням їх вікової специфіки;
- розробку методів надання підліткам з депресивними розладами невідкладної психологічної допомоги як засобу запобігання суїцидних спроб;
- створення спеціального підходу до розв'язання проблеми підліткових депресивних розладів.

Завдання реалізації програм профілактики та подолання депресивних розладів у підлітків покладаються безпосередньо на сферу психологічної практики. Практичне розв'язання проблеми підліткових депресивних розладів вимагає створення розгорнутої диференційованої системи спеціальних профілактичних, психорозвиваючих та психокорекційних заходів, які б насамперед охоплювали провідні інститути соціалізації підлітків – сім'ю та школу. Тому депресорна допомога має стати одним з найважливіших напрямів

діяльності шкільної психологічної служби і соціально-психологічної служби сім'ї та молоді.

Здійснення психопрофілактичної та психокорекційної роботи з підлітками, що мають депресивні розлади, вимагає відповідної підготовки практичних психологів, реабілітологів, соціальних педагогів, що працюють в освітніх та реабілітаційних закладах. Вона включає у себе ряд аспектів:

- 1) формування знань про природу дитячої і підліткової депресивності, причини її виникнення, клінічні прояви та особливості перебігу;
- 2) оволодіння методикою діагностики депресивних розладів у дітей та підлітків;
- 3) ознайомлення з основними принципами профілактики і подолання депресії у школярів;
- 4) оволодіння необхідними психокорекційними методами та прийомами подолання депресивних розладів;
- 5) формування знань про особливості розробки психопрофілактичних та психокорекційних програм;
- 6) ознайомлення з основними вимогами щодо проведення психопрофілактики і психокорекції депресивних станів у школярів;
- 7) вироблення навичок аналізу ефективності психопрофілактичних, психорозвиваючих та психокорекційних заходів.

Особливу увагу майбутніх фахівців необхідно звертати на проблеми, що можуть виникати у процесі психологічної роботи з депресивними школярами. Зокрема, це – труднощі при постановці діагнозу, визначенні цілей, завдань психологічної допомоги, розробці психопрофілактичних, психорозвиваючих та психокорекційних програм з обов'язковим урахуванням вікових, індивідуально-психологічних особливостей школярів, виборі корекційних методів і прийомів.

Підготовка практичних психологів, соціальних педагогів і реабілітологів освітніх і реабілітаційних закладів до роботи з такою кризовою категорією, як школярі з депресивними розладами є вирішальною умовою профілактики і подолання депресії. Це, на нашу думку, дає підстави для запровадження у навчальних планах вищих навчальних закладів спеціальності “Психологія” спецкурсу “Психологія та психотерапія депресивних розладів”.

Специфіка підліткових депресивних розладів зумовлює необхідність формування вимог, адресованих психологам-практикам, щодо надання підліткам депресологічної допомоги, а саме:

- 1) включати до програм психодіагностичного мінімуму для

- школярів підліткового віку експрес-методики діагностики депресії;
- 2) здійснювати профілактичну роботу з підлітками групи ризику;
  - 3) своєчасно виявляти у підлітків депресивні розлади, не залишати нерозв'язаними проблеми виявленої депресії;
  - 4) надавати підліткам з депресивними розладами невідкладну системну психологічну допомогу;
  - 5) з огляду на депресогенний характер кризи підліткового віку, здійснювати спеціальну психологічну антидепресивну підготовку підлітків. З цією метою пропонуємо запровадити у навчальних планах шкіл "Основи депресологічних знань".

Усі заходи з подолання депресій у підлітків (діагностичні, профілактичні, корекційні) повинні мати системний характер та базуватись на єдиній концептуальній основі. Це можливо за умови застосування спеціального підходу, характеристикам якого найбільше відповідає, на нашу думку, особистісний підхід як такий, що базується на уявленнях про те, що сферою, в якій інтегративно репрезентуються причини і наслідки виникнення депресивного розладу є особистість підлітка. В багатьох випадках первинною психологічною умовою виникнення депресивних розладів у підлітковому віці є недостатня сформованість особистісних механізмів саморегуляції і, як наслідок, відхилення у їх функціонуванні. Тому, на нашу думку, важливим аспектом подолання депресивних розладів у підлітків є розвиток особистості, зокрема функцій особистісної саморегуляції. До психологічних умов особистісного розвитку підлітків з депресивними розладами відносяться:

- 1) увага до проблем, пов'язаних з розладом з боку фахівця або близької людини;
- 2) спрямування рефлексії на особистісні властивості та регулятори, що провокують депресивні прояви;
- 3) забезпечення психологічних умов тренування функцій особистісної саморегуляції та корекції функціональних порушень;
- 4) надання невідкладної психологічної допомоги у критичних ситуаціях, включно з суїцидно небезпечними ситуаціями;
- 5) психологічно-особистісна просвіта, метою якої є розвиток особистісної та депресологічної компетентності.

Розвиток особистості підлітків засобами спеціальних психокорекційних, психорозвиваючих, психопрофілактичних програм, розроблених з позицій особистісного підходу, дозволяє актуалізувати потенціал таких психологічних умов подолання депресивних

розладів, як:

- 1) розвиток особистісної компетентності підлітків;
- 2) створення умов для самопізнання підлітків і формування прагнення бути самим собою;
- 3) формування високих показників особистісного значення відношення відповідності самому собі;
- 4) вироблення здатності адекватного самовираження та самореалізації;
- 5) розвиток навичок самоуправління;
- 6) формування позитивного особистісного мислення;
- 7) розвиток навичок особистісного самозахисту і самозцілення.

Вирішення проблеми подолання депресії не обмежується усуненням наявного у підлітка депресивного розладу. Подальші кроки до остаточного розв'язання проблеми полягають у формуванні його особистісної захищеності щодо дії депресогенних чинників:

- 1) активізація внутрішніх резервів особистісного розвитку підлітків;
- 2) формування у них психологічних якостей, які забезпечуватимуть особистісну стійкість щодо дії депресогенних чинників (позитивне самоставлення і самооцінка, впевненість у своїх силах, оптимістична життєва концепція, позитивне мислення, тощо);
- 3) розвиток адаптаційних здібностей школярів, необхідних для кращого пристосування і протистояння до різноманітних життєвих труднощів;
- 4) формування життєтворчих здібностей, які передбачають здатність орієнтуватись у різноманітних життєвих ситуаціях і досягати особистісних та навчально-професійних цілей.

Ці завдання є принципово важливими, оскільки їх розв'язання забезпечує умови для запобігання виникненню повторних депресивних розладів.

Серед найбільш поширених факторів, які провокують розгортання депресивних розладів у підлітків є несприятливі умови їх соціального оточення; вони не лише стимулюють появу депресивного стану, а й утримують та посилюють його. Тому подолання депресії на соціальному рівні вимагає усунення або зміну тих факторів соціального середовища підлітків, які провокують виникнення депресивних розладів. Вирішення даного завдання можливе лише за умови співпраці психолога з близькими родичами та педагогами підлітків. Ці люди складають найближче соціальне оточення школярів, і саме їх неконструктивні дії та вчинки часто провокують появу підліткових депресій.

У випадку, коли депресивний стимул криється в найближчому соціальному оточенні підлітка, він потрапляє у своєрідне депресивне соціальне середовище, дійовими особами якого можуть виступати його батьки, близькі родичі, педагоги, друзі. Під соціально-депресивним середовищем ми розуміємо складну систему негативних соціальних чинників, які тісно переплітаючись між собою, підсилюючи один одного, створюють умови для розгортання депресивних розладів [1]. До цих факторів належать негаразди в сім'ї, низький статус серед однолітків, утруднене спілкування з педагогами, неконструктивні методи сімейного виховання, відсутність ефективної системи педагогічного впливу тощо.

Неможливо просто вилучити підлітка із депресивного соціального середовища з усіма його проблемами та негараздами, бо подібне вилучення є нічим іншим, як соціальною ізоляцією. Аби розв'язати цю проблему, потрібно усунути несприятливі фактори соціального оточення підлітка шляхом реорганізації та оптимізації взаємостосунків з близькими людьми; перебудови стратегії сімейного виховання; вибору нових, більш ефективних, прогресивних методів педагогічного впливу; оздоровлення психологічного клімату в сім'ї. Це дасть можливість зруйнувати соціально-депресивне середовище навколо підлітка та блокувати його депресивно-стимулюючу дію.

Програма взаємодії з батьками та педагогами підлітків повинна спрямовуватись на вирішення двох основних завдань:

- усунення несприятливих факторів соціального оточення підлітків та руйнування їх депресивного соціального середовища;
- створення спільними зусиллями спеціальних соціально-терапевтичних умов, які сприяли б послабленню, усуненню депресивного розладу та подальшому закріпленню досягнутого терапевтичного ефекту.

Оточення, у якому росте і розвивається підліток, неодмінно впливає на процес формування його особистості, стан психічного здоров'я, психологічного та соціального благополуччя. Для максимально повного подолання депресії у підлітків необхідно, щоб цей вплив був не лише позбавлений негативних факторів, але й спрямовувався на оздоровлення психічного стану молодих людей, гармонійний, всесторонній розвиток їх особистості, створення умов для самореалізації, самоствердження, формування здатності і вироблення навичок самостійно будувати своє життя, тобто, оволодіння мистецтвом життєтворчості.

Процес подолання депресивних розладів у підлітків буде більш ефективним, якщо його завдання реалізовуватимуться в рамках

спеціально створеного реабілітаційного середовища. Основне призначення такого середовища полягає у здійсненні позитивного соціально-психологічного впливу, який сприятиме подоланню психологічної травми, послабленню депресивних страждань, підвищенню опірності депресогенним факторам, розвитку навичок соціальної адаптації і самостійного подолання численних життєвих труднощів [1].

У ході формування реабілітаційного середовища слід керуватися такими принципами:

- врахування індивідуально-психологічних властивостей підлітка, його інтересів, потреб, можливостей та особливостей депресивного розладу;
- спеціальна підготовка батьків підлітка, педагогів і шкільного психолога до участі у корекційному процесі;
- сприяння батькам, педагогам досліджуваного у реалізації, оптимізації стратегії виховання, виборі методів педагогічного і сімейного виховання, які мають психологічно підтримуючий та розвиваючий характер;
- усунення аномалій сімейного і педагогічного виховання;
- відрегулювання внутрісімейних стосунків і взаємин підлітка з педагогами, однокласниками;
- врахування інтересів сім'ї і можливостей її участі у психокорекційному процесі;
- вибір таких методів психолого-педагогічного та сімейного впливу, які сприятимуть психологічному оздоровленню і реабілітації підлітка, підвищенню його адаптованості до реально існуючих умов сімейно-суспільного життя [1].

Завдання реабілітаційного середовища покликані вирішувати люди, які становлять основу його складу і беруть безпосередню участь у вихованні підлітка – мати, батько, бабуся, дідусь, класний керівник, шкільний психолог. У випадку, коли існує потреба лікування соматичних захворювань та подолання депресії на біологічному рівні, до діяльності реабілітаційного середовища долучаються медичні працівники. При організації і формуванні середовища потрібно також враховувати якісну роль його опосередкованих учасників, тобто людей, які безпосередньо не залучаються до реабілітаційного процесу, але в більшій чи меншій мірі впливають на психоемоційний стан підлітка, в братів, сестер, друзів, родичів, педагогів-предметників.

Формування реабілітаційного середовища та організація його діяльності передбачає розробку і реалізацію спеціального комплексу заходів, що передбачає консультативні бесіди з батьками, педагогами підлітків, налагодження співпраці з штатним лікарем навчального

закладу, участь у підготовці та проведенні психолого-педагогічного консилиуму, тематичні виступи на психолого-педагогічних семінарах. Даний комплекс заходів дозволяє вирішити ряд важливих завдань, які полягають в:

- інформуванні батьків та педагогів досліджуваних про необхідність створення реабілітаційного середовища;
- наданні людям, які складають найближче соціальне оточення підлітків, спеціальної інформації про умови, принципи та методи формування реабілітаційного середовища;
- визначення стратегії дій кожного учасника реабілітаційного середовища;
- налагодженні взаємодії між безпосередніми учасниками реабілітаційного середовища, корекції та регуляції їх дій.

Наявність дієвого реабілітаційного середовища значно розширює можливості подолання депресивних розладів у підлітків. У тих випадках, коли батьки і педагоги розуміють необхідність та важливість своєї участі в реабілітаційному процесі, підлітки значно швидше виходять з депресивного стану, а досягнутий терапевтичний ефект є більш високим і стійким [1].

Вагомим чинником подолання депресії є також індивідуальний життєвий досвід підлітків, який певною мірою визначає їх індивідуально-психологічні властивості, латентні здібності, внутрішній потенціал, опірність до дії депресогенних психологічних умов, причини та специфіку депресивного розладу, унікальність депресивних переживань, чутливість до методів психокорекційного впливу, а отже, і якість та динаміку процесу оздоровлення.

Профілактику та подолання депресії у підлітків слід здійснювати через розвиток функцій особистісної саморегуляції, шляхом створення умов для активізації процесів самоактуалізації. На нашу думку, такий підхід є найбільш оптимальним, оскільки базується на вродженому прагненні до самооздоровлення, самовдосконалення, актуалізації латентних здібностей і потенціалу, а отже цілком відповідає природному процесу розвитку молодого людини. За подібного підходу психологічна допомога депресивним підліткам набуває не лише психокорекційного, але й психорозвивального та психопрофілактичного характеру, адже вона спрямовується на формування вмінь і навичок розвитку особистісних властивостей, які допоможуть самостійно подолати депресію, ефективно протистояти дії депресогенних психологічних умов.

Список використаних джерел

1. Бігун Н.І. Психологічні умови формування реабілітаційного

- середовища для підлітків з депресивними розладами / Н.І. Бігун // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Серія: психологічні науки. – Вип. 1. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г. – 2007. – С. 4 – 7.
2. Коцур Н.І. Психогігієна: Навчальний посібник / Н.І.Коцур, Л.С.Гармаш. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2006. – 380 с.
  3. Подкорытов В.С. Депрессии. Современная терапия: руководство для врачей / В.С. Подкорытов, Ю.Ю. Чайка. – Харьков: Торнадо, 2003. – 352 с.
  4. Смулевич А.Б. Депрессии при соматических заболеваниях / А.Б. Смулевич. – М.: Медицинское информационное агенство, 2003. – 432 с.

The article is devoted the problem of the depressed disorders for the teens. The recommendations have been elaborated for psychologists of educational institutions, social pedagogues, teachers and parents is represented in the article. The main lines of psycho-prophylactic and psycho-therapeutic work with the pupils of the given crisis category have been determined.

Keywords: depression, puberty's period, personality, personality development, psycho-prophylactics, psycho-therapeutics.

Отримано: 23.06.2010

УДК 159.922.72

І.М. Біла

Аналіз конструкторських проєктів дошкільників

У статті досліджуються характерні особливості творчого задуму дошкільників, розкривається специфіка його формування в дошкільному віці, вивчаються закономірності формування гіпотези у конструкторській діяльності з позиції стратегіального підходу, а також аналізуються отримані результати емпіричного дослідження.

Ключові слова: творча діяльність, дошкільник, дитяче конструювання, проєкт, задум, гіпотеза.

В статье исследуются характерные особенности творческого замысла дошкольников, раскрывается специфика его формирования в дошкольном возрасте, изучаются закономерности формирования гипотезы в конст-